

# Examensarbetet som text – stöd för skrivandet av ett examensarbete

I detta dokument finner du anvisningar om och råd för hur du *kan* skriva examensarbetet som text. Du kommer att skriva ett examensarbete under handledning och din handledare kommer att handleda dig så att din text uppfyller de krav som här finns formulerade. Läs denna text noga och rådfråga din handledare och denna text så snart du behöver t.ex. om du är osäker på vad du ska skriva om i en viss del av examensarbetet och hur du kan eller bör skriva detta. Den följande texten är upplagd så att den behandlar examensarbetets olika delar, från titelrubriken och innehållsförteckningen till det som kallas Bakgrund och Litteraturoversikt fram till de delar som oftast kallas Diskussion, Konklusion och Referenslista. Denna text är avsedd att fungera som en hjälpreda, ett slags manual som du kan konsultera.

Det finns en mall för examensarbetet och som du skall använda dig av vid examination. Den finner du bland annat på följande adress:

<http://www.edu.su.se/utbildning/examen/examensarbete>

## RUBRIK

Rubriken bör fånga eller uttrycka studiens huvudtema. Det kan också finnas en underrubrik som klargör uppsatsen tema ytterligare. Tänk på att det handlar om rubriker. Välj uttrycksfulla och explicita men inte alltför långa rubriker. Långa rubriker kan både vara störande och estetiskt osköna.

Här finner du exempel på tidigare examensarbetens rubriker:

*Att sätta betyg. En studie av lärares erfarenhet av det nya betygssystemet*

*Bildning och målrationalitet. En analys av 39 gymnasieskolors hemsidor*

## INNEHÅLLSFÖRTECKNING

En innehållsförteckning (som den du finner nedan) skapas automatiskt av Word på grundval av det som kallas stilmallar för stycken (ett nytt stycke skapas varje gång du slår Retur). Stilmallarna ska då heta Rubrik 1, Rubrik 2 etc. på svenska eller Heading 1, Heading 2 etc. på engelska. I den s.k. elektroniska mallen för examensarbetena finns sådana mallar för rubrikerna. Du bör använda dig av dessa stilmallar av flera skäl, men ett är alltså att du på så sätt kan göra en automatiskt sammanställd innehållsförteckning (observera att rubriken ”Innehållsförteckning” inte kan vara formulerad som en rubrik, därför att den då kommer att dyka upp inte bara som rubrik för innehållsförteckningen utan också inne i själva innehållsförteckningen; formatera den istället manuellt så att den liknar en rubrik på exempelvis nivå 1 eller nivå 2).

Nedanstående är exempel på en innehållsförteckning för detta dokument som skapats automatiskt med hjälp av Words mallar för rubriker. Den innehåller bara två rubriknivåer, rubriknivå 1 för kapitelrubriker och rubriknivå 2 under denna. Ofta har man även en tredje rubriknivå som man sedan kan välja om den ska synas i innehållsförteckningen eller inte. Mer än tre rubriknivåer är sällan lämpligt att ha.

|                                                                    |           |
|--------------------------------------------------------------------|-----------|
| <b>Inledning</b>                                                   | <b>3</b>  |
| <b>Bakgrund</b>                                                    | <b>4</b>  |
| <b>Litteraturöversikt</b>                                          | <b>5</b>  |
| <i>En tematiskt ordnad litteraturgenomgång</i>                     | 5         |
| <i>Teoretiska utgångspunkter</i>                                   | 6         |
| <i>Sammanfattande om litteraturöversikten</i>                      | 7         |
| <b>Syfte och frågeställningar</b>                                  | <b>8</b>  |
| <b>Metod</b>                                                       | <b>10</b> |
| <i>Tillförlitlighet: Validitet och reliabilitet</i>                | 12        |
| <i>Etiska överväganden</i>                                         | 13        |
| <i>Reflektioner över metoden</i>                                   | 13        |
| <b>Redovisning och analys av data</b>                              | <b>14</b> |
| <i>Separera eller hålla samman redovisning och analys?</i>         | 14        |
| <i>Presentationen av data bör styras av teman eller kategorier</i> | 15        |
| <i>Redovisade data måste vara adekvata för frågeställningarna</i>  | 15        |
| <b>Diskussion</b>                                                  | <b>17</b> |
| <i>Vad är det för skillnad mellan analys och diskussion?</i>       | 17        |
| <b>Konklusion</b>                                                  | <b>18</b> |
| <b>Referenser</b>                                                  | <b>19</b> |
| <i>Referensens utformning</i>                                      | 19        |
| <i>Referenslista</i>                                               | 20        |
| <b>Några allmänna råd</b>                                          | <b>21</b> |
| <i>Några rent språkliga anvisningar</i>                            | 22        |

# Inledning

En inledning är en viktig del av en uppsats, och kanske det första som en läsare ser. Inledningen kan komma att forma hans/hennes omdöme om din uppsats. Det är därför viktigt vad du skriver i Inledningen.

Du bör här nämna vad ditt examensarbete handlar om, utan att utveckla detta närmare. Inledningen bör väcka intresse för fortsatt läsning. I en inledning kan du berätta något om den personliga bakgrunden för ditt intresse för det tema du behandlar i examensarbetet. Detta gör dig och ditt intresse synligt för läsaren. Denna inledning kan vara personligt skriven och dina åsikter kan framträda. Förväxla dock inte denna inledning med det avsnitt som kallas Bakgrund. I det avsnitt som kallas Bakgrund bör inte ditt personliga intresse vara vägledande. Uppsatsen övriga delar skall behandla temat för examensarbetet.

## Bakgrund

Detta avsnitt är till för att visa hur det tema eller den frågeställning uppsatsen behandlar har giltighet. Du åstadkommer detta genom att visa på vilket sätt ditt tema är föremål för intresse i olika sammanhang och genom att hänvisa till temats relation till olika andra frågor på dagordningen (läroplansreformer, samhällsförändringar, förändringar med avseende på ideologi, kunskap, värderingar och handlingsnormer samt aktuella debatter, etc.). Du kan här referera till historiska, sociala, kulturella, politiska, och ideologiska förhållanden; du kan även referera till utredningar och mediadebatter, personliga vittnesbörder om något i skönlitteratur eller film, osv. Du bör här inte hänvisa till ditt eget intresse för den fråga som uppsatsen behandlar (detta kan du göra i det som ovan kallats Inledning). Var dock uppmärksam på att bakgrundsavsnittet *inte* inkräktar på den kommande litteraturoversikten. Det kan mycket väl vara så att du här vill nämna litteratur som du sedan också behöver behandla i litteraturdelen. Detta går att lösa genom att du här mer kortfattat omnämner en text (artikel, rapport eller bok eller liknande), men sedan mer utförligt återkommer till samma text i litteraturoversikt insatt i sitt sammanhang där.

Även om du redan i Inledningen nämnt vad examensarbetet handlar om, kan läsaren av inte alltför länge sväva i tvivelsmål om vilket dess tema mer exakt är. ***Bakgrunden bör därför mynna ut i en första, allmän formulering av uppsatsens syfte eller huvudfrågeställning:*** ”Denna uppsats syftar till att...”, ”Jag ska i denna uppsats undersöka...”, ”Avsikten med denna studie är...”, ”Studiens huvudfrågeställning är...”.

I arbetet med bakgrundsavsnittet bör du fundera över och gärna behandla frågor av följande slag:

- Viken aktualitet har denna fråga eller detta tema? Vad är det som gör det intressant och värt att bli föremål för en undersökning?
- Hur framställs detta tema (problem eller fråga) i media, i debatten, i rapporter eller forskning?
- Vilka olika aspekter av denna fråga lyfts fram och av vilka?
- I vilken kontext (sammanhang) uppstår den?
- Hur hänger temat samman med andra teman eller frågor?
- Hur tänker du dig att denna fråga (problem eller tema) kan omvandlas till en frågeställning som du undersöker i din studie?

## Litteraturöversikt

Litteraturöversikten är till för att kvalificera den frågeställning som bakgrunden mynnar ut i formuleringen av. Du gör detta med hjälp av annan litteratur, dvs. andra studier om samma eller liknande frågor. Du gör det också genom att behandla teoretiska perspektiv som kan vara relevanta för att förstå, närma sig och omformulera din frågeställning på ett mer precist sätt. Vilka aspekter av frågeställningen finns det? Vad vet man genom andra studier om dessa aspekter? Vilka teoretiska perspektiv har använts för att närma sig denna frågeställning? Vilka andra teoretiska perspektiv finns som du anser fruktbara att använda? Detta innebär att din frågeställning också måste vara teoretiskt underbyggd. När litteraturöversikten är gjord ska den frågeställning som tidigare haft en mer öppen och vardaglig formulering kunna formuleras på ett klarare, mer medvetet och fokuserat sätt. När du tänker på vilken litteratur du bör ta upp här, kan det vara en hjälp att göra en skillnad mellan två slags litteratur.

För det första behöver du ta reda på vad som skrivits om den fråga eller det tema du behandlar. Om du till exempel skriver om läs- och skrivsvårigheter i svenska grundskolan i vissa åldrar, bör du sätta dig in i vad det finns för studier om detta. Dessa studier kan vara av olika slag, från doktorsavhandlingar till enklare rapporter från exempelvis Skolverket. Dessa studier har det gemensamt att de kastar ljus över hur det står till med läs- och skrivsvårigheter i svenska skolan.

För det andra behöver du vara teoretiskt medveten när du formulerar din frågeställning. Detta innebär att du inte bara kan utgå från din eller andras vardagliga förståelse av den fråga du undersöker. En frågeställning kan sägas vara ”konstruerad”. Detta betyder att du formulerat den medvetet efter en reflektion över olika aspekter av den fråga du utgick från. Denna reflektion gäller också olika möjliga sätt att förstå frågan på teoretiskt, utifrån teoretiska perspektiv. Om du exempelvis studerar läs- och skrivsvårigheter, är det omöjligt att göra detta utan att ta vara medveten om att det finns teorier om hur läs- och skrivutveckling går till. Att din huvudfrågeställning och mer precisa frågeställningar du formulerar som en konkretisering av denna är teoretiskt medveten och underbyggd betyder då bland annat att du är medveten om olika teoretiska perspektiv på ditt tema och i din formulering av det medvetet förhåller sig till dessa.

När du gör din litteraturöversikt bör du tänka på frågor av följande slag:

- Vad har sagts om detta tema, denna frågeställning, i tidigare forskning? Vad vet man om detta?
- Vilka slags teoretiska eller analytiska perspektiv har lagts på det?
- Utöver de perspektiv som i tidigare forskning lagts på ditt tema, vilka ytterligare aspekter kan vara viktiga att begrunda?
- Vilka slags teorier eller begrepp är lämpliga för att förstå eller studera ditt tema?

### EN TEMATISKT ORDNAD LITTERATURGENOMGÅNG

Du bör organisera de publikationer som du har läst och vill ha med i olika ”områden” eller ”delområden” som vi kan kalla teman. Om du exempelvis vill skriva ditt examensarbete om

bilden av förorten och förortsskolan hos eleverna i olika skolor, då kan du låta litteraturgenomgången organiseras utifrån vissa delområden, teman eller perspektiv av följande slag: ”förorten som ett modernt fenomen”<sup>1</sup>, ”förorten ur ett historiskt perspektiv”, ”förorten ur ett sociologiskt perspektiv”, osv. Jämför med frågan ovan: Vilka olika aspekter eller dimensioner tycks temat innehålla, att döma av andras behandling av det? Delområdet ”exotismen” som nämndes först utgör i detta fall en av dessa dimensioner. ”Förorten ur ett sociologiskt perspektiv” kan vara ett annat delområde eller perspektiv. Genom att i din text behandla detta senare tema, kan du organisera din behandling av den *sociologiska* litteratur som diskuterar ditt valda studieobjekt, förorten. Jämför med frågan ovan: Vilka slags teoretiska eller analytiska perspektiv har lagts på det? Det sociologiska perspektivet är i detta exempel ett av de teoretiska perspektiv som man har lagt på det studerade fenomenet. Det kan finnas andra teoretiska perspektiv. En mer avancerad litteraturgenomgång skriv på detta vis. De olika texter eller källor man åberopar, refererar och behandlar, vävs samman, sätt i samband med varandra på ett meningsfullt sätt.

#### TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER

Om man så vill, kan de teoretiska utgångspunkterna för studien formuleras för sig, separerade från litteraturöversikten. Vare sig de teoretiska utgångspunkterna är redogjorda för inom ramen för den övriga litteraturöversikten eller i ett separat avsnitt av denna, kan de teoretiska begrepp som förklarats sedan användas i formuleringen av din huvudfrågeställning eller din precisering av denna huvudfrågeställning i mer konkreta frågeställningar. När teoretiska perspektiv presenteras och diskuteras i litteraturöversikten, är det viktigt att du håller några saker i minnet:

- Ta centrala begrepp på allvar. Teoretiska begrepp betyder något mer specifikt, och det finns en risk att ge dem en alltför allmän, vardaglig och ibland en rent felaktig eller missvisande innebörd
- Definiera de centrala begrepp du använder
- Begrepp är oftast del av teorier, dvs. system av begrepp. Enskilda begrepp hänger samman med andra begrepp på ett genomtänkt sätt (det vi kallar en teori) och det kan därför vara riskfyllt att ”rycka lös” enskilda begrepp från de traditioner och sammanhang i vilka de uppstått
- Tänk på att varje begrepp har sin specifika betydelse och innebörd inom olika ämnen och skolbildningar. Om du använder dig av begrepp hämtade från olika teorier eller traditioner, var medveten om detta, så att du inte sammanför begrepp på ett felaktigt sätt.

---

<sup>1</sup> Bilden av förorten som exempelvis avvikande, skrämmande, farlig, befolkad av annorlunda grupper, extremt utsatt, invandrartät, fattig, illa underhållen, osv.

## SAMMANFATTANDE OM LITTERATURÖVERSIKTEN

Ovan har två inslag i litteraturöversikten beskrivits:

- Dels behöver du på det som kallades ett tematiskt sätt redogöra för tidigare forskning om den fråga du själv ska studera. Exempel: Om du skriver om betygssystemet, kan du inte missa att det finns en färsk avhandling om just detta (om det nu kommit en sådan).
- Du ska dels redogöra för och diskutera *teoretiska perspektiv* som går att lägga på den fråga du behandlar, och i synnerhet sådana som du själv vill använda dig av när du slutgiltigt formulerar din huvudfrågeställning och preciserar den. Exempel: Du vill skriva om vilka svårigheter lärare möter när de försöker förändra undervisningen på sin skola och du har i litteraturen mött begreppet *skolkod*. Du redogör för detta begrepp och förklarar det. Om du sedan vill, kan du använda begreppet både i formuleringen av dina frågeställningar och i din analys av de data du samlar in (exempelvis i intervjuer av berörda personer).

Det är viktigt att din litteraturöversikt inte bara blir refererande. Man kan säga att den består av två inslag eller delar, även om dessa inte behöver komma i ordning efter varandra utan kan vävas samman. Ett första är att på ett återgivande sätt redovisa tidigare forskning om den fråga du behandlar och teoretiska perspektiv som anlagts på den. Detta gör du på ett tematiskt sätt (se ovan). Ett andra inslag är mer reflekterande och analyserande. Här diskuterar du vad denna forskning bidragit med, hur olika teoretiska perspektiv på frågan du undersöker skiljer sig åt eller liknar varandra och på vilket sätt ditt sätt att formulera denna fråga skiljer sig från den befintliga forskningen. Du kan också argumentera för på vilket sätt du är överens eller inte är överens med den ena eller den andra forskaren? Vari består era oenigheter? Med andra ord: även om litteraturöversikten i hög grad består av att du redogör för vad andra skrivit, kan du inte stanna vid bara detta rena refererande. Du bör för det första organisera dessa sammanfattande inslag på ett tematiskt sätt och du bör i den text som din litteraturöversikt utgör också reflektera över, analysera och diskutera de texter, undersökningar eller teorier du redovisar.

## Syfte och frågeställningar

Det syfte, tema eller frågeställning<sup>2</sup>, som först formulerades i bakgrundsavsnittet och som uppsatsens rubrik bör fånga in, ska nu, efter att ha kvalificerats av litteraturöversikten, formuleras på ett mer tydligt och medvetet sätt. Syftet ska få en ny formulering i en enda mening (sats): ”Denna studies syfte är att...”, ”Syftet med denna studie är...”, eller liknande formuleringar.

Därefter behöver du som regel (men inte nödvändigtvis) ”översätta” denna mer allmänt formulerade frågeställning till mer precisa, fokuserade frågeställningar (i plural, ibland kallade forskningsfrågor). De senare har en helt avgörande betydelse för examensarbetet, eftersom det är dem du konkret arbetar med och ska försöka svara på. De är avgörande bland annat för hur du metodiskt går till väga. Man kan uttrycka saken så att syftet utgör en mer allmän formulering av uppsatsens frågeställning, medan de konkreta frågeställningarna eller forskningsfrågorna innehåller en mer konkret uttolkning av detta syfte eller denna frågeställning. Det inte alltid nödvändigt att ha både en huvudfrågeställning och konkreta frågeställningar eller forskningsfrågor, men de senare är ett sätt att konkretisera ditt syfte och tydliggöra skilda aspekter av det. Ibland är ett syfte eller en huvudfrågeställning dock tillräckligt klart och tydligt formulerat i sig självt.

Om du vill, kan du låta detta avsnitt inledas med en kort bakgrund till ditt syfte och dina frågeställningar. Du kan påminna läsaren om vad du sagt i Bakgrunden och i din litteraturöversikt och på så sätt förbereda för – ge en förklarande bakgrund till – det syfte och de frågeställningar som nu formuleras. Detta är ofta klargörande, både för dig själv och för läsaren. Ett sådant inledande avsnitt bör dock inte vara särskilt långt och du måste se upp för risken att helt enkelt bara upprepa vad du sagt i tidigare avsnitt.

När syftet och forskningsfrågorna formuleras bör du tänka på följande:

- Syftet skall vara avgränsat och formuleras koncist och stringent samt leda till en eller fler frågeställningar.
- Frågorna bör också vara klart avgränsade samt koncisa och stringenta.
- En vetenskapligt formulerad frågeställning är inte nödvändigtvis samma sak som en fråga i vardagslivet. Ett syfte i uppsatssammanhang är ”konstruerat”, inte spontant och taget för givet utifrån vår vardagskunskap om världen. I ljuset av uppsatsens bakgrundsavsnitt och dess litteraturöversikt har det syfte (huvudfrågeställning) som formuleras i det avsnitt av examensarbetet som här behandlas en annan status än en vardagsfråga – det är nu en frågeställning som *konstruerats*, byggts upp, medvetet och kritiskt. Detta har skett med hänsyn tagen till vad andra skrivit om saken och till alternativa teoretiska synsätt på denna sak. Detta är mycket viktigt. I en vetenskaplig studie som ett examensarbete skall centrala begrepp utsättas för kritisk granskning och

---

<sup>2</sup> Var medveten om att vokabulären här skiftar på ett ibland förvirrande sätt, även om oftast ungefär samma sak avses. Vi talar om en studies tema, syfte eller frågeställning. Med ”tema” brukar grovt talat avses det en studie handlar om. Med ”syfte” avses som regel det samma som studien avser att behandla eller den frågeställning den ska försöka besvara. Med ”frågeställning” avses samma sak när ordet inte används i betydelsen av mer preciserade frågeställningar som utgör en nedbrytning av en frågeställning som är för allmän eller öppen för att kunna studeras. När syftet formuleras på nytt i det avsnitt av examensarbetet som här behandlas ska formuleringen bygga på den reflektion som litteraturöversikten gjort möjlig. Formuleringen är med andra ord inte längre vardaglig till sin karaktär.



konfronteras med vad vi vet från andra studier och med teoretiska perspektiv.

*Vetenskap är något annat än att ta över föreställningar som andra konstruerat.*

- När det mer allmänt formulerade syftet eller huvudfrågeställningen bryts ned på mer konkreta, fokuserade frågeställningar eller forskningsfrågor, är det viktigt att dessa är begripliga i sig själva och att de faktiskt går att omsätta i en studie, dvs. faktiskt går att studera (med hjälp av data: fakta, intervjuer, texter av olika slag, osv.) Det är ingen större idé att ha forskningsfrågor som kräver en studie som av praktiska eller andra skäl inte går att genomföra. När de mer konkreta frågeställningarna formulerats, måste sådana frågor kunna ges ett svar. Först då går det att utforma en metod.
- Det kan vara meningsfullt att ha flera konkreta frågeställningar eller forskningsfrågor till en början, bara för att göra klart för sig själv vad det är man vill studera, och att efterhand minska ned dem till ett litet antal som rent faktiskt studeras. Var vaksam på att en forskningsfråga inte kommer att rymma flera inbyggda frågor. Detta kan innebära att du inte blir medveten om dessa inbyggda frågors existens och därmed blir studiens uppläggning oklar.
- Teoretiska begrepp kan som sagt förekomma i formuleringen av en frågeställning, om du i din litteraturöversikt introducerat ett teoretiskt perspektiv och i detta perspektiv ingående begrepp.

## Metod

När uppsatsens syfte och dess konkreta frågeställningar formulerats infinner sig omedelbart nästa fråga: hur kan du studera just detta, dvs. hur kan du skaffa den information som krävs för att behandla dessa frågeställningar? Detta behandlas i det s.k. metodavsnittet.

När det talas om metod, bör du uppmärksamma att metodfrågor har två dimensioner. Ofta tänker man på metoden bara som ett *praktiskt* inriktat tillvägagångssätt för a) hur man exempelvis väljer situationer och sammanhang där undersökningen kan genomföras, b) vilka personer man kan intervjua, c) hur man går till väga för att observera, intervjua eller genomföra en enkät eller en textanalys, och d) hur man organiserar de data man samlar in. Detta är metod som en praktisk fråga.

Men metoden har också en *teoretisk* sida. Den är oundviklig och något du bör vara medveten om. För det första måste du tänka på att den eller de metoder du väljer för att samla in och för att analysera ditt material måste "passa" dina frågeställningar. Om du exempelvis vill veta hur lärare eller elever tänker i en fråga, är antagligen inte en enkät det bästa instrumentet för att reda på detta, utan intervjuer. Andra sätt kunde vara att läraren skriver dagbok eller en annan text av något slag. Intervjuns och många texters styrka är att den kan avtäckas komplexiteten i den intervjuades eller författarens erfarenheter och uppfattningar. Intervjuer och textanalys kan lyfta fram olika aspekter av och belysa samband mellan erfarenheter och uppfattningar hos en individ. Både intervjun och textanalysen är utforskande och upptäckande. En enkät förutsätter däremot standardiserade frågor (frågor som är likadana för alla som fyller i enkäten) och den tillåter i praktiken inte de uppföljningsfrågor som intervjun gör möjliga. Enkätens styrka är däremot att den genom att riktas till ett större antal personer kan avtäckas mönster i erfarenheter, uppfattningar och praktiker (exempelvis vad man gör på fritiden eller vad man tycker om eller illa om). Valet av textanalys, intervjuer eller enkäter som metod har med andra ord att göra med vad det är du undersöker, vilka frågeställningar du arbetar med. Om du har det som brukar kallas för en kvalitativ frågeställning, bör du använda kvalitativa metoder. Är din frågeställning däremot mer kvantitativ, kan mer kvantitativa metoder vara lämpliga. Om du närmar dig en fråga mer kvalitativt, kan du välja att intervjua ett mindre antal personer. I dessa intervjuer kan du ta upp en rad olika aspekter och du kan framför allt fråga ganska öppet och ställa en mängd följdfrågor beroende på vad de intervjuade personerna säger. Du kan få en ganska rik och mångfacetterad bild som innehåller en mängd olika aspekter, som omfattar allt från personernas hemförhållanden, vanor, attityder, värderingar och förväntningar. Om du däremot tolkar din huvudfrågeställning mer kvantitativt och vill översätta den till frågeställningar som avser just orsakssamband, då kan det vara lämpligt att välja en enkät som instrument. För att uttala dig om eller belysa ett eventuellt allmänt samband av något slag, måste du ha svar från ett större antal personer. Däremot är det i en enkät svårt och oftast omöjligt att få en mer sammansatt bild av hur personer tänker och varför. Om detta är syftet med en undersökning, är enkäten inget lämpligt instrument. Med andra ord: tänk på att valet av metoden är väl anpassat till dina frågeställningar.

För det andra har varje metod en teoretisk sida i betydelsen att den för med sig frågor om hur själva metoden påverkar den information du samlar in och hur. Om du exempelvis gör en studie som baserar sig på textanalys, bör du välja en textanalytisk metod för att granska de texter du ska analysera. Olika metoder för textanalys gör olika saker synliga och döljer andra. Du måste vara medveten om metodens grundvalar, dess "teoretiska" sida – dvs. att metoden påverkar vad som synliggörs och osynliggörs. Om man tar intervjun som exempel innebär den ett möte mellan intervjuaren och den som blir intervjuad. Detta möte är inte vilket som helst.

En i regel främmande person träffar en annan och ställer frågor som besvaras. Hur tolkar den tillfrågade denna situation? Vilka filter och vilken självzensur finns det i svaren? Hur pass standardiserade är svaren, dvs. i vilken grad uttrycker de bara ett slags allmänna, normala uppfattningar och inte den intervjuade personens egna? Det finns med en risk att en intervju inte åstadkommer mycket mer än att den producerar standardiserade svar, utan att varken intervjuaren eller den intervjuade är medvetna om detta. Och vilka är intervjuarens möjligheter att "förstå" svaren och den intervjuade? Den som forskar bär med nödvändighet på ett eget perspektiv, en förförståelse och egna övertygelser. Uppenbarligen spelar en mängd faktorer in: kön, ålder, status, själva situationen i vilken intervju görs, osv. Liknande problem infinner sig med enkäter: vad är det för fråga som de personer som fyller i en enkät egentligen har svarat på? Hur har de egentligen tolkat frågan och vad betyder egentligen svaren? Kanske har olika personer svarat på helt olika frågor trots att frågorna till formen var desamma?

Detta slags frågor har inga enkla svar, men det går inte att bara hoppa över dem. Det finns en rad traditioner – genusforskning, hermeneutik, fenomenologi, diskursanalys, begreppsanalys, ideologianalys etc. – som kan användas för att reflektera över en metod du kanske ska välja och att i efterhand reflektera över hur det egentligen gick att använda den eller de metoder du använt. Varje metod (direktobservation, intervjuer, enkäter, statistisk analys, textanalys, osv.) innehåller kunskapsteoretiska dimensioner av detta slag. Vad du kan göra är att vara så medveten som möjligt om dessa.

När det gäller metod i termer av praktiska tillvägagångssätt är två frågor avgörande: Vilka metoder är lämpliga att använda för att samla in information som kan användas för att besvara de frågor du vill besvara? Och vilka personer, skolor, lektioner, texter eller liknande är det lämpligt och möjligt att studera för att ge ett adekvat svar på de frågor som du formulerat? Den första är frågan om *metoden* eller metoderna, den andra den om *urvalet*. Var medveten om följande frågor:

- Vilka slags data behövs? Kan det vara en poäng med att förena s.k. kvantitativa data (statistik, enkätresultat, och liknande) med s.k. kvalitativa data (intervjuer, observation, o.likn.)? Utgörs data av texter eller hämtas från texter eller består de i iakttagelser, statistik, intervjuer?
- Hur kan du skaffa dig dessa data?
- Var ska du skaffa dem och varför just där? Hur omfattande bör data vara?
- Vad innebär det rent praktiskt och tidsmässigt att skaffa sig dessa data på detta sätt? Är det realistiskt? Vilket slags acceptans för studiens förutsätts i den miljö där den görs?
- Finns det skäl att göra en s.k. pilotstudie, till exempel provintervjuer?
- Hur ska insamlade data registreras och bevaras? (Ska t.ex. intervjuer bandas?)
- Vilket slags bearbetning kommer olika slags data att kräva? (Om en enkät förekommer, hur ska svaren på den hanteras, t.ex. genom kategorisering av svaren? Ska intervjuer skrivas ut eller bara refereras? Hur bearbetas direktobservationer?)
- Finns det skäl att göra en forskningsplan, en tidsplanering där alla väsentliga moment ingår?
- När studien är genomförd: hur gick det egentligen? Var urvalet lämpligt? Var metoderna lämpliga? Vilket inflytande hade urvalet och de valda metoderna, sådana som de kom att bli *i praktiken* när de användes, på de data som ska tolkas och alltså på själva tolkningen, på den bild som framstår i uppsatsen av det som studeras?
- Denna del av uppsatsen ska också innefatta en reflektion eller redovisning av etiska aspekter på det arbete som genomförts.

När metodfrågorna är i alla fall tillfälligt lösta, dvs. man har bestämt sig för hur man ska gå tillväga, infaller den fas i arbetet som består av själva genomförandet av studien, insamlingen av data. Denna del av forskningsprocessen är ofta delvis oförutsägbar, eftersom saker oftast inte blir som de var tänkta att bli. Det gäller då att kontinuerligt göra kloka val och, vilket är viktigt, anteckna och minnas hur själva forskningsprocessen påverkar studien som sådan, de resultat man får och hur man sedan tolkar dessa resultat.

#### TILLFÖRLITLIGHET: VALIDITET OCH RELIABILITET

Du har förmodligen hört talas om dessa begrepp. *Validiteten* avser karaktären hos de data du har. En enkel förklaring är att validitet avser frågan om de data du har är sådan att de verkligen svarar på de frågor du ställer. Enkla fall av bristande validitet är om du vill undersöka vad som sker t.ex. i undervisningen och att du i din studie bara använder lärarintervjuer för att ta reda på detta. Det kan vara så att det lärarna säger inte ger en rättvis bild av vad som sker i undervisningen. Detta är svag validitet. Man kan säga att en studie har ett objekt och att data måste svara mot detta objekt. Om du intervjuar personer är forskningsobjektet dessa personers erfarenheter, åsikter, föreställningar. Om du analyserar texter, är objektet olika meningsbärande inslag i de texter du valt ut.

*Reliabiliteten* avser den använda metodens hållbarhet och pålitlighet. Om du gör en enkät, utarbetar ett intervjuformulär eller konstruerar en metod för att analysera texter på ett sätt som är oklart och saknar systematik, då är reliabiliteten låg. Metoden är så osystematisk att den kan ge olika utfall vid olika tillfällen, också i din egen tillämpning av den.

Man kan säga att hög validitet förutsätter god reliabilitet. Med andra ord: om du har goda data som väl belyser dina frågeställningar och kan analyseras så att data stödjer dina slutsatser, då har du troligtvis samlat in och bearbetat dessa data på ett medvetet och systematiskt sätt. Om man tar textanalys som exempel, så har din analysmetod inte tillämpats på ett sätt för en text och på ett annat sätt på en annan text. Samma gäller exempelvis intervjuer. De teman du bestämt dig för att beröra i intervjuerna har också berörts i dem alla. Du har varit lyhörd för vad de intervjuade sagt och försökt ställa lämpliga uppföljningsfrågor. Reliabiliteten är hög och utgör en grund för en hög validitet, dvs., de data du samlat in går att använda för att belysa de frågeställningar du har formulerat. Däremot kan du ha hög reliabilitet i din undersökning utan att det för den sakens skull finns en garanti för validitet. Du kan till exempel genomföra intervjuer på ett systematiskt sätt, men dina frågor är sådana att du inte fått svar som egentligen belyser dina frågeställningar. På motsvarande sätt kan du tillämpa en textanalytisk metod konsekvent, men valet av metod var kanske inte så lyckat och resulterade i att din analys inte kastar ljus över dina frågeställningar (du kan läsa om båda dessa begrepp i olika metodböcker). Validiteten och reliabiliteten behöver inte behandlas i ett särskilt avsnitt, men du bör vara medveten om båda begreppens betydelse för den undersökning du genomför. Du bör främst behandla frågan om validitet i din reflektion över metoden (se nedan).

## ETISKA ÖVERVÄGANDEN

En undersökning som innefattar observationer, intervjuer, enkäter eller över huvud taget data som direkt eller indirekt gäller individer, måste hanteras enligt de etiska regler som gäller för forskning. Du kan läsa om dessa på Vetenskapsrådets hemsida. [www.vr.se](http://www.vr.se). Ditt examensarbete bör under kapitlet om metoden innehålla en rubrik som heter just "Etiska överväganden" och redovisar hur du har handskats med etiska aspekter av din undersökning och varför.

## REFLEKTIONER ÖVER METODEN

Som tidigare påpekats är det en sak att utforma en undersökning och välja metoder för den och en annan sak att faktiskt genomföra den. När du samlar in data, kan det hända saker som påverkar ditt arbete. Det kan hända att du måste ändra strategi, exempelvis för att vissa vägar visade sig oframkomliga. I genomförandet av en metod, exempelvis observationer eller intervjuer, kommer du också att bli medveten om att själva din metod och din närvaro som person påverkar den som du observerar eller den som du intervjuar; det kan också vara så att du själv påverkas av den du observerar eller den du intervjuar. Du bör vara så medveten som möjligt om detta. Du kan gärna skriva ett slags "fältdagbok" där du antecknar sådant som du tycker påverkar det du gör och de data du samlar in, samt hur du förstår dem. I ditt skrivna examensarbete ska en rubrik finnas i metoddelen som heter just "reflektioner över metoden". Där diskuterar du hur det gick med din insamling och analys av ditt material och hur själva arbetet eller inslag i det påverkat de data du har och hur du tolkar dem.

## Redovisning och analys av data

Efter metodavsnittet är det dags för redovisningen av data och analysen av dem. Denna del av uppsatsen är betydande. Syftet är att du utifrån materialet och med hjälp av din metod och med utgångspunkt från dina problemformuleringar ska ge ett adekvat underlag för din analys och dina slutsatser.

### SEPARERA ELLER HÅLLA SAMMAN REDOVISNING OCH ANALYS?

Redovisningen av data behöver inte nödvändigtvis separeras från analysen. En möjlighet – fast svår – är att låta redovisning och analys blandas ihop, dvs. att inte *först* sammanfatta de data som analyseras och *därefter* analysera dem. Detta är vanligt exempelvis i kvalitativa, etnografiska studier där själva beskrivningen är en del av analysen: tolkningen och analysen ligger i själva redovisningen och i den samtidiga diskussionen av de data man har. Denna lösning kan dock vara svår att lyckas med, eftersom det ofta är lättare att låta en kommande analys vara skild från själva presentationen av data.

En vanlig lösning är alltså att först redovisa data för sig, till exempel genom att referera de intervjuer man gjort på ett beskrivande sätt, att sammanfatta utfallet av en enkät eller att beskriva ett textmaterial man avser att analysera. Denna beskrivning är dock inte ”neutral” (se nedan under nästa mellanrubrik) och den bör styras av det slags analys man vill göra. De data man väljer ut och det sätt man beskriver dem på kommer att färgas av de behov man har för den kommande analysen. Men det är ändå viktigt att så långt det är möjligt göra en ”objektiv”, refererande framställning av de data man har – även sådana som inte på ett enkelt sätt ”stämmer” med den analys man sedan tänker sig att göra. Läsaren ska i någon mån själv kunna bedöma de data som presenteras. Presentationen av dem ska ge en möjlighet för läsaren att skapa sig en egen uppfattning. Väljer man denna lösning kommer analysen som ett nytt avsnitt med en ny rubrik.

En annan lösning är som sagt ”att ”skriva samman” presentationen av de data man samlat in med analysen av dem. I så fall kommer redovisningen av data och analysen av dem att rymmas under samma kapitelrubrik. Åtskillnaden mellan referat och beskrivning, å ena sidan, och analys, å den andra, får istället göras inne i texten på ett för läsaren begripligt sätt. Du måste språkligt visa vad du anser vara en beskrivning av dina data som du använder för en slutsats du drar av mer tolkande, analytisk karaktär och vad som är just en tolkning, slutsats eller ett analytiskt påstående. I det avseendet är denna lösning svårare. Vad som talar för den är däremot att du just undviker att separera presentationen av ditt material från analysen av det. Förbindelsen mellan ditt material och din analys blir omedelbar. Din text kan därigenom bli mer läsvärd.

## PRESENTATIONEN AV DATA BÖR STYRAS AV TEMAN ELLER KATEGORIER

Oavsett om du väljer att först redovisa dina data och sedan i ett separat avsnitt analysera dem eller att slå samman presentationen med analysen i ett enda sammanskrivet avsnitt, så bör du låta texten organiseras på ett medvetet och tillgängligt sätt. En inte ovanlig och inte alltför lyckad strategi vid redovisning av intervjuer brukar vara att bokstavligen återge frågor och svar utan någon bearbetning. Redovisningen styrs då troligen inte av en medveten organisering av den information som redovisas. Detta bör undvikas. Arbetet med kvalitativa material för med sig en bearbetning av materialet även när data sammanfattas eller redogörs för. Detta betyder att sammanfattningen måste utgå från försöket att fånga upp vissa centrala kategorier, vissa kvaliteter eller dimensioner i materialet. Redovisning bör struktureras utifrån dessa centrala kategorier och dimensioner. Vilka dessa är beror på materialet och på dina frågeställningar. Om den insamlade informationen innehåller vissa möjliga kategoriseringar som du upptäcker när du bearbetar det kan du använda dessa för att organisera din presentation. Ett exempel: Ett examensarbete behandlade Stockholms gymnasieskolors hemsidor. Författarna var ute efter skillnader i vilka värden hemsidorna lyfte fram. Granskningen av hemsidorna gav dem ett rikt material. Den var styrd av vissa frågeställningar och vissa teoretiska perspektiv. I presentationen av data, dvs. i den mer beskrivande sammanfattningen av sina insamlade data, utgick författarna från kategorier de ansåg sig ha funnit i materialet. Författarna lade till exempel märke till att det på hemsidorna ofta gjordes en poäng av att en skola hade många år på nacken eller tvärtom att den var alldeles ny. Av detta blev en kategori som användes i redovisningen av data. Ville skolorna lyfta fram sin ålder, att de vara gamla skolor med många år på nacken, eller vill de lyfta fram att de var nya och moderna? Ville de kanske framhäva båda sakerna samtidigt eller över huvud taget inte beröra denna dimension alls? Allt som hade med denna kategori att göra på de olika hemsidorna redovisades samlat och med hjälp av typiska exempel på olika varianter.

Det är felaktigt att tro att det finns en enda, helt objektiv och neutral presentation av data. Presentationen måste vara riktig och svara mot den information du samlat in, utan att göra våld på denna eller ge en vinklad bild. Men den bör också organisera informationen på ett medvetet sätt som samtidigt utgör ett steg mot en tolkning. Detta betyder att presentation bör styras av teman eller kategorier som får organisera de data som redovisas.

## REDOVISADE DATA MÅSTE VARA ADEKVATA FÖR FRÅGESTÄLLNINGARNA

Det är viktigt att de data man samlar in och beskriver är *adekvata* i förhållande till studiens syfte och forskningsfrågor, dvs. att data verkligen är av ett slag som "passar" till dessa frågeställningar. Det är också betydelsefullt att analysen av data på motsvarande sätt svarar mot de frågeställningar man formulerat och inte svarar på andra frågor som inte formulerats. Analysen måste också givetvis ha grund i de data man har. Om teorier eller teoretiska begrepp används i analysen är det likaså viktigt att denna användning är rimlig och bygger på en förståelse av dessa begrepp eller teorier. En inte alltför ovanlig kritik mot uppsatser är att data inte alls kastar ljus över de frågeställningar som formulerats, att analysen inte svarar mot de frågor som ställts eller att begrepp och teorier använts på ett tvivelaktigt eller felaktigt sätt.

Om en studie har fokus på exempelvis intervjuer med lärare eller observation av undervisningen, så är det data som härstammar just ur intervjuerna eller ur observationerna som står i centrum, som är analysens kärna. Detta hindrar inte att det ofta är nödvändigt att



förse läsaren med ett minimum av ”kontextuell” information om exempelvis den eller de skolor där studien har genomförts och vad som kännetecknar dessa. Detta slags kontextuell information utgör ofta en inledning till redovisningen av studiens egentliga data och ska inte betraktas som forskningsdata. De måste ändå vara korrekta och ge en riktig bild av de förhållanden de beskriver. Alternativt kan detta slags bakgrundsbeskrivning läggas till metodavsnittet i diskussionen av urvalet.



## Diskussion

Diskussionen utgör textens mest centrala del. Det är här som du i första hand diskuterar och på en högre analytisk nivå besvarar ditt syfte och dina frågeställningar. Utifrån ditt syfte och dina frågeställningar och på basis av ditt empiriska underlag och dina teoretiska ramar och metodval knyter du här ihop alla trådar och ger en sammanhängande och adekvat analys.

Vare sig man skiljer redovisningen av insamlat material från analysen av detta material i två skilda avsnitt eller inte, bör det alldeles efter analysen komma en del som utgör en diskussion på en så att säga högre nivå. Här försöker du svara på sina forskningsfrågor på ett mer sammanhängande, syntetiskt sätt, och diskutera den analys du gjort i relation till de teoretiska perspektiv som behandlats tidigare. Denna del av uppsatsen är därför den mest avancerade. Denna diskussion kan vara friare och mer öppen till sin karaktär. Här samlas olika trådar ihop och diskuteras i förhållande till varandra. Fortfarande är dock ansatsen analytisk och kritisk.

Det är viktigt att den diskussion du för upprättar ett begripligt samband mellan examensarbetets olika delar: bakgrunden, litteraturöversikten, frågeställningarna och det material du analyserar. Sambandet, balansen, mellan innehållet i dessa delar kallar man uppsatsens *konstans*.

### VAD ÄR DET FÖR SKILLNAD MELLAN ANALYS OCH DISKUSSION?

I analysen håller du dig närmre ditt material och dina frågeställningar. Som framgår ovan kan du överväga att slå samman presentationen av dina data med analysen av dem och att skilja på presentationen och analysen. Hur du än gör med detta, är analysen en ganska konkret analys av de data du har. Du argumenterar för en tolkning av dessa data. Tolkningen bör utgöra ett svar på dina frågeställningar. Det är dina data du tolkar, analyserar, för att kunna ge dessa svar.

I diskussionen höjer du dig upp till en högre analytiskt nivå. Du ska inte längre annat än i undantagsfall resonera om konkreta data på det sätt du gjorde i analysen, utan *resonera om det du kommit fram till i analysen du nyss gjort*. Diskussionen är med andra ord friare. Du kan till exempel diskutera relationen mellan olika teman i din analys. Om du arbetat med flera olika mer konkreta frågeställningar, bör du här reflektera över sambandet mellan dem. Du kan här – i ljuset av dina data och din analys – diskutera olika teoretiska perspektiv på din frågeställning, dvs. skiljaktigheter mellan dem eller likheter. Du bör återknyta till tankegångar du gått igenom i din litteraturgenomgång eller nämnt i ditt bakgrundsavsnitt och diskutera din analys och dina resultat i förhållande till dem.

## Konklusion

Uppsatsen bör avslutas med en avslutande kort diskussion som brukar kallas “konklusion”. Här finns en möjlighet att i en något friare form resonera om vad studien kommit fram till i relation till exempelvis framtida forskning på området eller åsikter i den allmänna debatten. Du kan börja med att i några korta meningar på nytt sammanfatta studiens ansats och huvudresultat och därefter resonera om hur dessa resultat kan ses i ett vidare perspektiv. Här råder inte samma hårda krav på att det som sägs ska beläggas eller ledas i bevis – poängen är istället att just reflektera över det du kommit fram till ur olika perspektiv. Vad betyder det för debatten om just dessa frågor? Du kan resonera om vilket slags forskning eller fortsatta studier som tycks vara angelägna att göra i förlängningen av den studie du gjort. Du kan här ta upp normativa (värderande) aspekter. Vad borde förbättras och eller ändras? Var behöver attityder påverkas? Vad skulle behöva mer uppmärksamhet eller resurser? Det är dock väsentligt att dina resonemang är argumentativt underbyggda.

## Referenser

Referenslistan bör göras enligt ett vedertaget system för referenser. Ett sådant referenssystem innehåller också vissa krav på hur referenser hanteras i löpande text.

### REFERENSENS UTFORMNING

En referens till självständiga publikationer, exempelvis böcker, *kan* ha denna form, dvs. först förnamnet, sedan efternamnet, därefter titeln i *kursiv*, sedan tryckorten, sedan förlaget och tryckåret samt sist sidan eller sidorna du hänvisar till (du kan som grundregel ha med sidreferenser, om inte referensen kan anses vara en referens till ett verk i sin helhet, vilket är sällsynt):

Per-Johan Ödman: *Kontrasternas spel. En svensk mentalitets- och pedagogikhistoria*. Stockholm: Prisma, 1995, s. 509

Med ”självständiga publikationer” avses här också namn på tidskrifter eller tidningar.

Referens till artiklar i tidskrifter eller tidningar, liksom en artikel eller kapitel som utgör en del av en självständig publikation, t.ex. en bok, ska ha nedanstående form:

Inger Wernersson & Hildur Ve: ”Research on education and gender in the Nordic countries”, *Scandinavian Journal of Educational Research*, nr 4, 1997, s 295-317

Om en text man refererar till utgör en artikel i en antologi eller ett helt verk som givits ut av en eller flera andra författare, anses den eller de senare ha *redigerat* detta hela verk, vilket ska framgå av sättet att ange referensen på:

John Aasted Halse: ”Abraham Maslow och den humanistiska psykologin”, i Espen Jerlang (red): *Utvecklingspsykologiska teorier*. Stockholm: Liber, 2005, s. 213-230

Om det finns fler än två (eller i varje fall fler än tre) författare till en text, är det brukligt att bara ange den som står nämnd först som författare och därefter antingen skriva ”m.fl.” (med flera) eller ”et al” (et alter):

Donald Broady m fl.: ”Skolan under 1990-talet. Sociala förutsättningar och utbildningsstrategier”, i *SOU 2000:39, Välfärd och skola. Antologi från Kommittén Välfärdsbokslut*, Stockholm: Liber, 2000, s 5-133

Referenser till web-sidor ska bara ange huvudadressen till hemsidan, inte hela länken till en undersida på denna hemsida eftersom sådana ständigt ändras, samt den dag då hemsidan konsulterades för referensen:

[www.dn.se](http://www.dn.se), 19 september 2006

När du andra gången i din egen text refererar till en text, behöver denna referens inte vara lika utförlig och inte innehålla all tidigare information. Det räcker med att författarens eller

författarnas efternamn och sidan finns med, men under förutsättning att du bara hänvisar till en text av samma författare:

Ödman, s. 509

Om du i din text hänvisar till flera texter av samma författare, ska du också titeln på den text du hänvisar till, men eventuella undertitlar kan utelämnas:

Ödman, *Kontrasternas spel*, s. 509

Om en referens görs på varandra följande gånger, dvs. utan en annan referens som kommer emellan, är det när man använder ett fotnotsystem brukligt att bara skriva förkortningen ”ibid.” för det latinska ”ibidem” (detsamma) samt sidangivelse om denna är en annan:

Ibid., s 511

I ovanstående exempel betyder alltså referensen ”ibid., s 511” samma sak som ”Ödman, Per-Johan, *Kontrasternas spel. En svensk mentalitets- och pedagogikhistoria*, s. 511”. Detta går dock bara att göra om samma text refereras till två eller fler gånger efter varandra.

## REFERENSLISTA

I slutet av din text ska du göra en lista på alla dina referenser. För examensarbeten och uppsatser på högre nivåer brukar tryckta källor skiljas från otryckta, men inom AUO2-blocket räcker det med att sammanställa alla källor i en alfabetiskt ordnad lista, efter efternamnet på författaren eller det första efternamnet om författarna är flera än en. För källor som inte har en författare, t.ex. en tidning (om det gäller en nyhetsartikel, men inte för t.ex. en debattartikel där författaren är viktig), anges bara tidningens namn (t.ex. DN). För publikationer utan namngiven författare som utges av myndigheter, institutioner eller organisationer av något slag, t.ex. Skolverket, anges namnet på institutionen som författare:

Skolverket: *Privat och offentligt. Fristående skolor i andra länder*. Stockholm: Skolverket, 2008

Om en publikation saknar författare och heller inte är utgiven av en Skillnaden mellan fotnoten och referenslistan är alltså att i den senare anges efternamnet först och förnamnet därefter, samt att inga sidhänvisningar görs. Exempel på en referenslista byggd på ovanstående exempel är följande:

Broady, Donald m fl.: ”Skolan under 1990-talet. Sociala förutsättningar och utbildningsstrategier”, i *SOU 2000:39, Velfärd och skola. Antologi från Kommittén Velfärdsbokslut*, Stockholm: Liber, 2000  
 Halse, John Aasted: ”Abraham Maslow och den humanistiska psykologin”, i Jerlang, Espen (red): *Utvecklingspsykologiska teorier*. Stockholm: Liber, 2005  
 Wernersson, Inger & Ve, Hildur: ”Research on education and gender in the Nordic countries”, *Scandinavian Journal of Educational Research*, nr 4, 1997, s 295-317  
 www.dn.se, 19 september 2006  
 Ödman, Per-Johan: *Kontrasternas spel. En svensk mentalitets- och pedagogikhistoria*. Stockholm: Prisma, 1995

## Några allmänna råd

- Försök att behandla ett klart avgränsat problemområde.
- Skriv inte alltför långa uppsatser. Var uppmärksam på det som ovan kallades examensarbetets konstans, dvs. att dess olika delar hänger ihop och att innehållslig balans råder mellan dem.
- Var uppmärksam på att din text är enkelt att följa, att den har en klar struktur. Nedan följer några påpekanden av återkommande fel studenter gör.
- Avvik inte från ämnet när du i skrift behandlar en tankegång eller en aspekt av en fråga. Fokusera på den, utan att hoppa över till andra tankegångar.
- Var mycket noga med styckeindelningen. Det har blivit mycket vanligt att studenter nästan efter varje mening börjar ett nytt stycke (trycker ned returtangenten). Så får det inte vara. Tankegångar som hänger ihop ska rymmas inom ett och samma stycke. Börja därför inte ett nytt stycke alltför ofta; detta ger ett splittrat, oklart och slarvigt intryck. Om du börjar ett nytt stycke (dvs. trycker ned returtangenten), var noga med att i själva texten som följer i nästa stycke skapa en övergång mellan det stycke som föregick och detta nya stycke. Just dessa övergångar tillhör det svåraste i skrivandet, eftersom de kräver att du som skribent har klart för dig vilket sambandet är mellan det förra stycket och det nya. Slarva inte med detta, utan tänk på innehållet i det du skriver.
- Undvik alltför många mellanrubriker. En ovana som din handledare sannolikt kommer att försöka hålla efter är att många studenter ofta för in mellanrubriker. Detta tillåter texten att så att säga ”börja om”, utan att ett begripligt samband skapas mellan det stycke eller den text som föregår rubriken och den text som kommer efter. Du behöver som regel aldrig mer än tre rubriknivåer.
- Skriv hela meningar, dvs. med subjekt och predikat. Skifta inte på ett oklart sätt mellan singularis (”han”, ”hon”, ”den”, ”det”) och pluralis (”de”).
- Var också noga med att du inte byter tidsform (tempus) på ett förvirrande sätt. Välj som regel antingen nutid (presens) eller dåtid (imperfekt).
- Var mycket noga med syftningar av olika slag. Om du skriver om en institution (exempelvis Skolverket) är detta singular och kan inte kopplas samman med ett pronomen som ”de” som är plural. Detta skapar en osäkerhet i läsningen. Var lika noga med andra syftningar. Så snart du använder ett ersättningsord (som ett pronomen – ”han”, ”hon”, ”de”, osv.), måste det vara alldeles klart vem eller vilka detta pronomen syftar på. Var på samma sätt noga med det som heter relativa pronomen – ”som”, ”vilken” – och att sådana ord har en klar syftning.
- Använd kommatering när sådan behövs. En tendens i svenskan är att kommatering blir mer sällsynt, men ofta är den nödvändig för att skapa klarhet i en mening.

- I en uppsats kan du och bör du ofta återge vissa uttalande eller påstående med citat. Det är däremot en dygd att så mycket som möjligt undvika onödiga direkta citat och att istället återge resonemang med egna formuleringar (så kallad parafrasering). I synnerhet bör citat i form av utdrag undvikas, dvs. långa citat (blockcitat). Återge istället innehållet i texten med dina egna formuleringar. Citat bör användas sparsamt. Använder du dig av citat, måste du återge det exakt på samma sätt som det står eller sägs. Även eventuella stavfel eller faktafel bör stå kvar precis som i primärkällan. Det finns regler för hur uteslutningar du gör ska markeras.
- Tydliga exempel på olika språkliga tekniker för referat och skilda former av citat finner du i uppsatshandledningen från Litteraturvetenskapliga institutionen vid Lunds universitet
- Du ska använda dig av ett erkänt referenssystem för källhänvisningar som t.ex. Oxfordsystemet med fotnoter eller det s.k. Harvardsystemet med referenser inne i brödtexten eller av APA (American Psychological Association) som också är ett vedertaget referenssystem.
- Undvik noter mitt i en mening om det inte känns nödvändigt. Noter ska i princip alltid komma efter en mening. Om noten avser flera meningar, sätts den i slutet av detta stycke.
- Alla fakta som inte kan anses vara triviala eller ”allmänt kända” (exempelvis ”Gulfkriget började 1990”) ska beläggas med en källhänvisning som redovisar varifrån informationen är hämtad.
- Tänk på att hänvisningarna även har en etisk aspekt. Man visar genom noterna sin respekt för andras resultat.
- Längden på en uppsats varierar. Längden på en uppsats säger däremot inte i sig mycket om dess kvalitet. Det viktigaste är snarare tydliga och preciserade frågeställningar, pregnanta formuleringar och avgränsningar. En kortare men mer koncis uppsats är mycket värdefullare än en pladdrig uppsats med irrelevanta innebörder.

#### NÅGRA RENT SPRÅKLIG ANVISNINGAR

När du skriver din text finns det krav på din grundläggande språkbehandling. Om du är osäker – och även om du inte tror dig vara osäker – använd den skrift utgiven av Språkrådet som heter *Svenska skrivregler*. Den finns på bibliotek. Du hittar skrivregler också på [www.fritext.se](http://www.fritext.se). Där kan du under länken ”skrivregler” slå upp sådant som många studenter har svårt med, exempelvis kolon, semikolon, citationstecken, och liknande. I uppsatser är ibland användningen av svenska språket mycket bristfällig och studenter blir underkända på grund av att svenskan är så oklar så att det är svårt att förstå vad som exakt menas i texten.

Ett första råd är helt enkelt att tänka på vad du skriver, att själv läsa det du skriver. Att exempelvis skriva att "Begreppet ramfaktor begränsar lärarens möjligheter i undervisningen" är att inte tänka efter vad orden egentligen betyder. Själva begreppet kan knappast påverka undervisningen. Vad studenten ville säga var att ramfaktorer begränsar lärarens utrymme i undervisningen, inte att begreppet "ramfaktor" gör det. Teorier är teorier om verkligheten, de påverkar inte verkligheten (annat än om de möjligtvis får stort inflytande och påverkar beslutsfattande eller lärarnas medvetenhet). Många språkliga svagheter är onödiga och kan undvikas om författaren läser vad hon eller han skrivit och kunnat se att formuleringen ser konstig ut.

Vanligt är att meningar är ofullständiga eller är på annat sätt felaktigt uppbyggda, s.k. meningsbyggnadsfel. En hel mening, med en huvudsats, ska alltid ha ett subjekt och ett predikat. Huvudsatser ska inte radas på varandra med kommatecken mellan, utan de ska som regel avslutas med punkt och en ny mening ska sedan följa. Om en mening består av en huvudsats och en eller flera underordnade satser, s.k. bisatser, ska dels ordföljden vara korrekt i bisatserna och dels förhållandet mellan huvudsats och bisats klargöras med hjälp av rimliga sammanbindande ord eller uttryck (exempelvis "och", "men", "vilket", "som", "därför att", "trots att", osv.). Alltför ofta är sådana uttryck oklara eller direkt felaktigt använda. Följden är att meningskonstruktionen blir oklar.

Syftningar i en mening eller i ett stycke ska vara begripliga och korrekt gjorda. Se alltid till att det är klart vad ord som "den", "det", "de" eller "som" syftar på. Själva det ord som syftar på ett annat ord eller en hel mening ska också motsvara det som syftningen gäller. Om du skriver om skolan, skriv inte sedan "de", utan "den", dvs. övergå inte från singular till plural. Undvik också ogenomtänkta generaliseringar som vardagsspråket är fullt av, t.ex. när ett skenbart enkelt ord får representera något som i själva verket är komplext – som när "makthavarna" används för att beteckna komplicerade maktförhållanden eller "de som bestämmer" för beslutsprocesser i vilka det finns flera olika beslutsfattare som kanske fattar beslut i olika riktning. Oklara uttryck av typen "det handlar om" ska helt undvikas. I just detta ofta använda uttryck är det oklart vad "det" syftar på och lika oklart vad "handlar om" betyder.

Se också till att använda rätt prepositioner till verb och i uttryck. Det heter "skriva om", inte "skriva kring", "på formuleringsarenan" inte "i formuleringsarenan", etc. Om du är osäker på ett uttryck på svenska, vad som är s.k. idiomatiska uttryck, slå upp de ord eller uttryck du är osäker på i ett lexikon. Sådana finns på nätet.

Var medveten om tempus, tidsformen för verben. Om du använder dåtid (imperfekt), övergå inte till nutid (presens) eller tvärtom. Stava ord riktigt. Det finns hjälp för att undvika felstavningar, om Du skriver i ett ordbehandlingssystem, t ex Word, se till att använda dess inbyggda stavningskontroll. Men framför allt, kontrollera texten själv, stavfel kan undvikas.

En svag punkt är ofta sammanbindningen av textens innehåll. Se till att en tanke du uttrycker i en mening får en begriplig relation till den tanke du formulerade i meningen före, dvs. att denna relation uttrycks eller syns i språket. Läsaren måste förstå hur du tänker, hur din tankegång ser ut. Undvik därför en ovana som spridit sig alltmer, nämligen att börja på ett nytt stycke (genom att trycka ner returtangenten) efter varje avslutad mening. Genom att börja ett nytt stycke förlorar man möjligheten att visa hur en uttryckt tanke hänger ihop med en annan som kommer före eller efter. Uppsatser som oavbrutet använder sig av nya stycken underkänns i regel. Ett nytt stycke påbörjas när huvudtankegången skiftar och blir en annan, inte annars. Även när ett nytt stycke inleds (genom att returtangenten trycks ned), är det viktigt att skapa en s.k. textbindning eller textövergång, så att det blir begripligt hur det nya stycket hänger ihop med det föregående. Undvik av liknande skäl att annat än när det är motiverat använda mellanrubriker. Mellanrubriker styckar upp texten. Detta kan ibland behövas, men får inte missbrukas så att det blir ett sätt undvika att tankegångar vävs samman

och gör att förbindelsen mellan dem bryts. Om du är osäker när det gäller svenska som skrivspråk, kör din text i ett stavnings- och grammatikprogram, slå upp ord och uttryck i lexika som finns på Internet och be gärna någon annan läsa det du skrivit. Kort sagt: du måste arbeta med språket, texten, som med ett material.